

SOVET TARIXSHUNOSLIGIDA OKTYABR INQILOBINING TALQINI

Suyunova Xumora

Nizomiy nomidagi TDPU Tarix fakulteti,

Tarix yo‘nalishi 402-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sovet tarixshunosligida 1917-yilgi Oktyabr inqilobiga berilgan baho, uning ilmiy asoslari va siyosiy buyurtmalar ta’siri o‘rganiladi. Tadqiqot davomida Sovet davrida inqilob voqealari marksistik-lenincha mafkuraga moslab talqin qilinganligi, tarixiy jarayonlar bir yoqlama yoritilgani, muqobil fikrlarga esa imkon berilmaganligi asoslab beriladi. Ayniqsa, 1920–1980-yillar oralig‘idagi rasmiy tarixiy adabiyotlar va darsliklar tahlili asosida inqilobning “xalq qo‘zg‘oloni” sifatidagi targ‘iboti ortida siyosiy maqsadlar yotganligi ochib beriladi. Maqolada G‘arb tarixshunosligi va mustaqillikdan keyingi tarixiy yondashuvlar bilan solishtirma tahlillar ham keltirilib, tarixiy haqiqatni qayta tiklash zarurati ta’kidlanadi.

Kirish. Oktyabr inqilobi XX asrning eng muhim siyosiy voqealaridan biri hisoblanadi. Sovet Ittifoqi davrida ushbu inqilobga berilgan tarixiy baho mafkuraviy nuqtai nazardan yondashilgan bo‘lib, u siyosiy buyurtma asosida yozilgan tarixiy manbalar bilan to‘la. Ushbu maqolada Sovet tarixshunosligida inqilobga qanday talqin berilgani, tarixiy voqealarning qanday buzib ko‘rsatilgani va ularning ilmiy asoslari qay darajada yoritilganiga baho beriladi. Sovet Ittifoqi tarixshunosligi o‘z davrida muhim siyosiy vositaga aylangan bo‘lib, u mavjud tuzumning mafkuraviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilgan. Bu holat ayniqsa 1917-yilgi Oktyabr inqilobiga bo‘lgan yondashuvda yaqqol namoyon bo‘ladi. Sovet tarixchilari ushbu inqilobni nafaqat ijtimoiy taraqqiyotning eng yuqori bosqichi, balki tarixiy zarurat va xalq irodasining to‘la ifodasi sifatida talqin qilganlar. Tarixiy voqealar selektiv yondashuv asosida, mavjud siyosiy mafkuraga moslab yoritilgan.

XX asrning boshlarida, ayniqsa 1917-yilgi Oktyabr inqilobi Sovet tarixshunosligi uchun o‘ziga xos test bo‘ldi. Inqilobning talqini va tarixshunoslikdagi uning o‘rni butunlay siyosiy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan edi. Oktyabr inqilobi nafaqat yirik ijtimoiy-siyosiy voqea, balki Sovet Ittifoqining mafkuraviy va siyosiy asoslarini tashkil

qilgan. Ushbu inqilobdan keyin Sovet tarixshunosligi aniq marksistik-lenincha metodologiyani qoʻllab, barcha tarixiy jarayonlarni ushbu nazariyaga muvofiq shakllantirishga harakat qildi. Sovet tarixshunosligi oʻzining shakllanishining dastlabki bosqichlaridan boshlab tarixni asosan siyosiy buyurtmalar asosida talqin qilgan. 1920-yillarda Sovet hukumatining birinchi tarixshunoslari, jumladan, Aleksandr Pankratova va Mikhail Pokrovskiy kabi olimlar, Oktyabr inqilobini proletarlarning tarixiy zarurati sifatida talqin qildilar. Bu tarixshunoslar inqilobni xalqning tabiatidan kelib chiqadigan qatʼiy va doimiy jarayon sifatida koʻrsatishdi. Shuningdek, ular bu jarayonda Lenin va bolsheviklarning shaxsiy salohiyatini ulugʻlashga alohida eʼtibor qaratdilar. Bu talqin orqali inqilobning barcha musbat jihatlari taʼkidlangan boʻlsa, uning salbiy tomonlari, masalan, terror, repressiyalar va diktatura — koʻrsatilmagan yoki “inqilobiy zarurat” sifatida asoslangan. Ayniqsa, tarixshunoslikda yangiliklar faqat rasmiy hukumat tomonidan tasdiqlangan tarixiy yondashuvlar asosida amalga oshirilgan. Oktyabr inqilobi kabi yirik voqealar, garchi ular juda koʻp ijtimoiy qiyinchiliklarga sabab boʻlsa ham, marksistik tarixshunoslikka muvofiq “xalqni ozod qilish” yoki “burjua hokimiyatini agʻdarish” sifatida koʻrsatilgan. Boshqa soʻz bilan aytganda, inqilobning taʼsiri har doim pozitiv maʼnoda yoritilgan. 1920-40-yillarda yozilgan tarixiy asarlar, ayniqsa, darsliklar, faqat Sovet mafkurasiga xizmat qilgan. Bu esa tarixiy haqiqatni buzish, bir tomonlama baholash va siyosiy buyurtmaga xizmat qilishni anglatadi. Bundan tashqari, Sovet tarixshunosligida koʻplab tarixchilar oʻz asarlarini siyosiy yoʻnalishda shakllantirishgan. Misol uchun, Pokrovskiy oʻzining tarixiy ishlanmalarida barcha tarixiy voqealarni “sinflar kurashi” va “proletar diktaturasi” nazariyasi asosida baholagan. U Oktyabr inqilobini sinfiy ziddiyatlarni hal qilishdagi ijtimoiy inqilob sifatida taʼriflagan. Pokrovskiyning fikricha, inqilobning asosiy motivi bu proletariatning burjua hokimiyatiga qarshi kurashidir. Aynan shu yondashuv Sovet tarixshunosligini nafaqat oʻz davrida, balki keyinchalik ham tarixiy manbalarni tahrir qilish va tushunishda koʻplab cheklovlarni yaratdi.

Gʻarb tarixshunosligi esa Oktyabr inqilobiga boshqacha yondashdi. Gʻarb olimlari, masalan, Richard Pipes va Steven Cohen kabi tarixchilar, inqilobni burjua hokimiyatiga qarshi kurash sifatida emas, balki yangi hukumatning oʻz manfaatlarini amalga oshirish

uchun kuch ishlatgan bir qator siyosiy harakatlar sifatida tasvirladilar. Pipes inqilobni “zo‘ravonlik va tahdid orqali hokimiyatni egallash” deb ta’riflagan. Uning fikricha, Oktyabr inqilobi Rossiya xalqining ijtimoiy, siyosiy, va iqtisodiy jihatdan tug‘anib bo‘lgan qiyinchiliklariga javob bermasdan, sovet hukumatining o‘z ichki siyosiy kurashlariga xizmat qilgan. Mustaqillikdan keyin post-sovet tarixshunosligi o‘zgarishlar yuzasidan yangi tahlil va baholarni taqdim etdi. O‘zbekistonda ham, ayniqsa, mustaqil tarixshunoslar tomonidan Oktyabr inqilobi va uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlariga oid yangi izlanishlar olib borildi. Bunday tahlillarda inqilobning qoniqarli va salbiy jihatlari aniq ko‘rsatilgan, shuningdek, uning xalqning kundalik hayotiga ta’siri keng muhokama qilingan. A. Asqarov, S. Sagdullaev, va boshqa o‘zbek olimlari inqilobni kengroq ijtimoiy tarixiy kontekstda ko‘rib chiqishga harakat qilishdi. Bu yondashuv, shubhasiz, tarixshunoslikni mustaqil va o‘zaro taqqoslanadigan yondashuvlarga olib kelishga yordam berdi. Shuningdek, bu o‘zgartirishlar tarixiy haqiqatni qayta tiklash va ideologik tahrirlarning oldini olish uchun ilmiy ishlanmalar yaratishda o‘z hissasini qo‘shdi. Sovet tarixshunosligidagi Oktyabr inqilobi talqini faqat siyosiy buyurtma asosida shakllangan bo‘lib, voqealar bir tomonlama baholangan. Biroq, mustaqillikdan keyin tarixshunoslikda yuzaga kelgan yangi yondashuvlar, ayniqsa, Oktyabr inqilobining xalq hayotiga ta’sirini ko‘rib chiqish, tarixning haqiqatini tiklashga yordam berdi. Sovet tarixshunosligi ko‘p jihatdan mafkuraviy tizim va siyosiy buyurtmalarga xizmat qilgan bo‘lsa, bugungi kunda tarixchilikning erkin va mustaqil yondashuvlarini rivojlantirish orqali aniq va xolis tahlil qilish zarurati yanada o‘sib bormoqda. Sovet tarixshunosligidagi Oktyabr inqilobining talqini siyosiy buyurtma va mafkuraviy yondashuvlarning aniq ifodasi sifatida shakllangan. Bu davrda tarixshunoslik, birinchi navbatda, mavjud tuzumning mafkuraviy manfaatlariga xizmat qilgan va ilmiy mustaqillikni ta’minlashga imkon bermagan. Oktyabr inqilobi faqat ijtimoiy jarayon sifatida emas, balki mustahkam siyosiy hokimiyatni amalga oshirish va mustahkamlash vositasi sifatida ko‘rsatilgan. Bolsheviklar va ularning siyosiy harakatlarini ulug‘lash, inqilobning barcha salbiy tomonlarini esa e’tibordan chetda qoldirish Sovet tarixshunosligining xususiyatiga aylangan. Mustaqil O‘zbekistonda esa, tarixshunoslikda Oktyabr inqilobiga nisbatan ko‘proq muqobil va ijtimoiy-iqtisodiy yondashuvlar shakllandi, bu yondashuv inqilobning ta’sirini kengroq ko‘rib chiqishga

imkon berdi. Bu esa o'z navbatida tarixshunoslikda haqiqatni tiklash va ilmiy mustaqillikka erishishning muhim qadami bo'ldi.

Xulosa: Xulosa qilgan holda, Sovet tarixshunosligi tomonidan yuzaga keltirilgan monopolistik yondashuvlar va siyosiy buyurtmalar tarixshunoslikni erkin va xolis ilmiy faoliyatdan mahrum etdi. Bugungi kunda esa tarixshunoslikda mustaqil va keng qamrovli tahlilga intilish, Oktyabr inqilobining turli aspektlarini bir butun ravishda ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Shunday qilib, Sovet davri tarixshunosligining siyosiy buyurtmalarga bo'ysunishi tarixshunoslik ilmida tahlil qilinishi kerak bo'lgan masalalardan biri sifatida qoldi, va bugungi kunda ham tarixshunoslikdagi siyosiy erkinlik va mustaqillik masalalari dolzarb hisoblanadi. Mustaqillik yillarida Oktyabr inqilobiga nisbatan so'nggi yillarda kengaygan ilmiy yondashuvlar inqilobni ijtimoiy siyosiy jarayon sifatida baholashni o'zgartirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azamat Ziyo. O'zbek davlatchiligi tarixi. Sharq.T., 2000. – 36
2. Asqarov, A. (2010). Oktyabr inqilobi va uning tarixiy ahamiyati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
3. Bobobekov X, Karimov III. va boshqalar. O'zbekiston tarixi. IQTISOD-MOLIYA. T., 2000. –122 b
4. Gorbachev, M. (1995). Perestroika: New Thinking for Our Country and the World. New York: HarperCollins.
5. Tursunov X . O'zbekiston SSR tarixi. T., Qizil gvardiya. 1982.- 41 b.
6. Sagdullaev, S. (2005). Sovet tarixshunosligi: metodologiya va yondashuvlar. Toshkent: Ma'naviyat.